

מלאכת יו"ט

[א]

מתוך שהותרה לצורך הותרה נמי שלא לצורך

וביום הראשון מקרא קדש וביום השביעי מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכה לא יעשה בהם, אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם: (שמות יב, טז)

מתוך שהותרה לצורך

נחלקו ב"ש וב"ה (ביצה יב, א) בעשיית מלאכה ביו"ט שלא לצורך אוכל נפש, בית שמאי ס"ל שרק לצורך אוכל נפש הותר, ולכן אמרו שאין מוציאין לא את הקטן ולא את הלולב ולא את ספר תורה לרשות הרבים, בית הלל חולקים וס"ל שלכל צורך מותר. ומסיק בגמ' שנחלקו האם אמרינן מתוך שהותרה הוצאה לצורך הותרה נמי שלא לצורך.

אינו צורך כלל

ונחלקו הראשונים האם לב"ה מותר אפילו בדליכא צורך כלל, שיטת רש"י שמדאורייתא מותר לעשות כל מלאכה אע"פ שאין בו צורך יו"ט כלל, דמדאורייתא הואיל והותרה הותרה לגמרי, אלא רבנן גזור על דבר שאינו צורך יו"ט, דכיון דעיקר הוצאה נאסרה, יש לאסור בדבר שאין לצורך יום טוב כלל.

והקשו עליו בתוס' מהא דאמרינן (פסחים מו, ב) האופה מיו"ט לחול לוקה, ולא אמרינן מתוך וכו', ואפילו לרבה דלא לקי היינו מטעם הואיל ואי אתרמי ליה אורחים, אבל מטעם מתוך לא. לפיכך ס"ל להתוס' שדוקא בהוצאה שיש בה צורך יו"ט קצת אמרינן מתוך שהותרה לצורך אוכל נפש, הותרה נמי שלא לצורך אוכל נפש, אבל שלא לצורך יו"ט כלל ודאי דאסור מן התורה, כגון אופה מיו"ט לחול ומוציא אבנים, דליכא לא צורך נפש ולא שמחת יו"ט חייב מדאורייתא. וכי פליגי ב"ש וב"ה בדברים שאינן לצורך אוכל נפש, ואיכא בהן צורך יו"ט קצת, כגון קטן למולו דהמצוה נקראת צורך יום טוב, ולולב לצאת בו וס"ת לקרות בו. ומסיק התוס' דלאו דוקא קטן למולו, דה"ה שלא למולו דשרי גם טיול, דהא אשכחן נמי דמשחקין בכדור שקורין פלוט"א בלע"ז ביו"ט ברה"ר, אע"ג דליכא אלא טיול.

בנין ביו"ט

הקשה הפני יהושע (ביצה שם) על הא דמבואר שכל המלאכות שהותרו לצורך אמרינן מתוך, א"כ למה כתב הרמב"ם (פ"א מהל' יו"ט ה"ד) דבונה ביו"ט חייב מלקות ואמאי הא שייך בנין באוכל נפש במגבן, וכמ"ש הרמב"ם להדיא בהלכות שבת (פ"י ה"ג) דמגבן חייב משום בונה, וא"כ לימא מתוך שהותר בנין לצורך הותר נמי שלא לצורך. ותי' הפנ"י דדעת הרמב"ם דבכה"ג לא שייך לומר מתוך, ודווקא אותה מלאכה גופא דשייך באוכל נפש, מותר לו לעשות אותה מלאכה גופא אף שלא לצורך, כגון שחיטה ואפיה וכדומה, שמותר לשחוט ולאפות אף שלא לצורך, משא"כ בבונה בנין שאינו מין אוכל נפש לא שייך מתוך.

וקצ"ע על הפנ"י שהרי כקושייתו כבר הק' התוספות (שבת ז, א) וז"ל תימה לר"י כיון דמותר לגבן ביו"ט מן התורה אפילו באפשר, אפילו לא יהא מותר מדרבנן אלא בדלא אפשר, אם כן נפל ביתו ביו"ט יהא מותר לבנותו ביו"ט, דמתוך שהותר בנין לצורך, דמגבן הוי משום בונה כדאמר בסמוך, הותר נמי שלא לצורך, ובלבד שיהא צורך היום לאכול בתוכו שלא יכנו שרב ושמש. ותי' התוס' דאסור מדרבנן דהוי עובדא דחול, כי היכי דאסורין טחינה והרקדה ביו"ט. עי' מה שכתב בזה החת"ס (ביצה יב, א).

שיטת הרמב"ן

בעיקר ההיתר של מלאכת או"נ ביאר הרמב"ן (ויקרא כג, ז), שלא נאסר ביו"ט אלא "מלאכת עבודה", ר"ל כל מלאכה שאינה לצורך אוכל נפש, כענין שנאמר ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך (שמות כ ט), ובכל עבודה בשדה (שם א יד), ונעבדתם ונזרעתם (יחזקאל לו ט), וקין היה עובד אדמה (בראשית ד

(ב), ומלאכה שהיא באוכל נפש היא מלאכת הנאה לא מלאכת עבודה. ולכן כתיב "כל מלאכת עבודה לא תעשו", שרק מלאכת עבודה ולא מלאכת הנאה.

ובזה מבאר למה דווקא בחג המצות הוצרך לומר "אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם", ואילו בשאר כל ימים טובים יקצר ויאמר כל מלאכת עבודה לא תעשו, משום שבחג המצות שאמר תחילה (שמות יב, טז) סתם כל מלאכה לא יעשה בהם, הוצרך לפרש שמלאכת שאוכל נפש מותר בהן, ואילו בשאר ימים טובים שלא נאמר "כל מלאכה" לא יפרש בהם היתר אוכל נפש, כי "מלאכת עבודה" ילמד על זה.

שיטת הרמב"ם

לפי המ"מ גם הרמב"ם סובר כדברי הרמב"ן, שהרי כתב הרמב"ם (יום טוב א, א) שששת ימים האלו שאסרן הכתוב בעשיית מלאכה שהן ראשון ושביעי של פסח וראשון ושמיני של חג הסוכות וביום חג השבועות ובאחד לחדש השביעי הן הנקראין ימים טובים, ושבתת כולן שוה שהן אסורין **בכל מלאכת עבודה חוץ ממלאכה שהיא לצורך אכילה** שנאמר (שמות י"ב) אך אשר יאכל לכל נפש וגו'. וכתב המגיד משנה שלא הוצרך הרמב"ם להביא פסוק להיתר מלאכת אוכל נפש, אלא מפני ראשון ושביעי של חג המצות שבשביעי נאמר בפ' ראה וביום השביעי עצרת לה' אלקיך לא תעשה מלאכה, ולכך הוצרך להזכיר כתוב של היתר אוכל נפש "אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם", אבל בשאר המועדים ל"צ קרא משום דכתיב בהם מלאכת עבודה. אבל הלח"מ מביא שהרלב"ח חולק על המ"מ ע"ש.

מקור הדין של "מתוך"

מדברי הרמב"ם אלו יש להביא מקור להדין של "מתוך שהותרה לצורך הותרה נמי שלא לצורך", שלפום ריהטא אין לו הסבר שאם התירו לצורך למה שיתירו שלא לצורך, אבל לפי הרמב"ם נוחא שמלאכות שאינן "מלאכת עבודה" דהיינו מלאכת או"נ לא נאסר כלל. אבל קשה על זה שהרי ררבי יוסי הגלילי דרשין (ביצה כא, ב) "לכם" ולא לכלבים, ולרבי עקיבא שמתיר לעשות מלאכה בשביל בהמה דורש "לכם" ולא לנכרים, ואת"ל שמלאכת או"נ לא נאסר כלל, למה אסור לעשות מלאכה בשביל כלב או נכרי, הרי מלאכות אלו לא נאסרו כלל. וע"כ צ"ל כמ"ש הפרמ"ג (פתיחה להלכות יו"ט פ"א אות ד) שאם אין זה לצורך ישראל שפיר מקרי "מלאכת עבודה", א"כ ה"ה אם אין בו משום צורך יו"ט כלל נחשב לעבודה. ואולי י"ל (ושמעתי) דלפי השיטות, והרמב"ם ביניהם, שסוברים שלא הותר מלאכה שלא לצורך כלל, י"ל שהיכא שיש לפחות צורך יו"ט לא מקרי "עבודה", ורק היכא שאין בו צורך כלל מקרי "עבודה".

שיטת היראים

בספר יראים (סימן שד) יש ביאור מקורי בכל ההיתר של "מתוך", ע"ש שפירש משום שהותרה הוצאה לצורך הנאת הגוף הותרה נמי שלא לצורך הנאת הגוף, אך שיהיה להנאת הנשמה, פי' **מתוך אותו מקרא עצמו שאתה למד היתר הנאת הגוף אתה למד היתר הנאת הנשמה**, דאך אשר יאכל לכל נפש כתיב, פי' שיהנה לכל נפש, וכל הגוף נקראת נפש כדכתיב שובי נפשי למנוחייכי, וכתב והיתה נפש אדני צרורה בצרור החיים את ה'. ולכן מלאכת מצוה מתוך שהיא הנאת נשמה מותרת, כדתנן (ביצה יב, א) בש"א אין מוציאין את הקטן ולא את הלולב ולא את ס"ת לר"ה וב"ה מתירין פ' קטן למולו לולב לנענע בו ס"ת לקרות בו. ולדבריו יש חומרא שכל ההיתר של מתוך אינו אלא לצורך מצוה.

שאר הנאות

עוד כתב שם שמה"ט לא לבד שהותר מלאכה בשביל או"נ, אלא אפילו כל הנאת הנפש, כדתנן (ביצה כא, ב) בש"א לא יחם אדם חמין לרגליו אלא א"כ ראויים לשתייה, וב"ה מתירין. ותניא בש"א לא יעשה מדורה ויתחמם כנגדה, וב"ה מתירין, והלכה כב"ה. וטעמא דכתיב אשר יאכל לכל נפש, ואמרין בפסחים (כא, ב) בין לחזקיה בין לר' אבהו כל מקום שנאמר לא יאכל אכילה והנאה במשמע.

על פי דברי היראים יישב המלאכת יו"ט קושיית המנ"ח על החינוך, דהנה כתב בספר החינוך (מצוה רצח) שאין בכלל היתר צרכי אוכל נפש מה שהוא אכילה ושתייה לבד, אלא אף כל דבר הצריך לו לאדם לבו ביום, בין שהוא דבר מצוה כגון קטן למולו ולולב לצאת בו, וכן ספר תורה לקרות בו דכל יומא ויומא זמן

תורה הוא, ובין שאינו דבר מצוה אלא צרכי גוף לבו ביום כגון רחיצת רגלים במים חמין שהוחמו ביום טוב או לעשות מדורה להתחמם בה, כל דברים אלו מותרין ובכלל היתר דאוכל נפש ניהו, כן פירשו הדבר חכמים זכרונם לברכה. וכבר תמה עליו המנ"ח שבגמ' מבואר שהטעם שמותר להוציא תינוק למילה הוא משום "מתוך", ולא משום דהוי צורך מצוה. ולפי היראים נחא שזה גופא הפשט ב"מתוך".

שיטת הראב"ד

עוד מהלך מצאנו בשיטה מקובצת (כתובות ז, א) בשם הראב"ד, שהק' באמת מנא לן להתיר יותר ממה שהתירו הכתוב כל שיש בו צורך אכילה ממש, ותל' דכתיב "לכם" ומשמע לכל צרכים. ומשום שהלימוד הוא מרבויו ד"לכם" כתב דמאן דשרי בעילה ביו"ט משום "מתוך". לא שרי לה אא"כ אי אפשר לו לבעול מערב יו"ט, כגון שלא הגיע זמנו לכנוס עד היום או שהיתה חולה או שפירסה נדה או שלא מצא צרכי חופה עד היום, אבל היכא דהוה אפשר ליה מעיקרא, לא דלא עדיף ממכשירי אוכל נפש דמעטינן להו כשאפשר לעשותן מערב יום טוב, מדכתיב הוא לבדו.

הותרה או הותרה

בספר מלאכת יו"ט מחדש שההיתר של מתוך מבוסס על הכלל של הואיל ואישתרי אישתרי. דהנה הר"ן מוכיח שרבויו שיעורים בשבת אסור מן התורה, מהא דקא מיבעי לן (מנחות סד, א) חולה שאמדהו לשתי גרוגרות ואיכא שתי גרוגרות בשתי עוקצין ושליש בעוקץ אחד, הי מיתנינן, שתיים מיתנינן דחזיין ליה או דילמא שלישי מיתנינן דקא ממעט בבצירה, ואסיקנא דשליש מיתנינן שתיים לא מיתנינן משום דמעוטי בבצירה עדיף. ואם איתא מה השאלה פשיטא דשליש מיתנינן דרבויו בשיעורא לא מיתסר אלא מדרבנן, ורבויו בצירה מיתסר מדאורייתא. ודלא כהרשב"א שס"ל שרבויו שיעורים אינו אלא מדרבנן אפילו בשבת. אבל א"כ הקשה מהא דמבואר במס' ביצה (שם) דרבויו שיעורים מותר ביו"ט, ומסביר הר"ן **שהשבת דחוייה היא אצל חולה ולא הותרה**, ולפיכך כל שהעיקר מלאכה אסור אף תוספתו כמוהו ומיתסר מדאורייתא, **אבל יו"ט שאוכל נפש הותר בה** דאפילו אפשר מעיו"ט שרי, כל שהוא מרבה על העיקר, ובלבד שיהא בטורח אחד, תוספתו כמוהו. ועוד שנראה להם לחכמים שכיון שאמרה תורה אך אשר יאכל לכל נפש לא הוצרכה לשקול ולדקדק שלא יבשל אלא המצטרך אליו בלבד, ומשום הכי רבויו בשיעורא כל היכא דלא מפיש בטרחא שרי.

[בעיקר החידוש של הר"ן לחלק בין מלאכת יו"ט ומלאכה לחולה שיש בו סכנה, הרא"ש (יומא פרק ח סימן יד) כתב בשם מהר"ם מרוטנברג לדמותם, וז"ל כיון דהתורה התירה לנו אוכל נפש ביום טוב הוה לדידן כל אוכל נפש ביום טוב כמו בחול, והכי נמי כיון שהתירה תורה פיקוח נפש הוי כל מלאכה שעושה בשבת בשביל חולה שיש בו סכנה כאילו עשאה בחול.]

והיות שמלאכת או"נ "הותרה", א"כ טוען המלאכת יו"ט שאפשר לומר הואיל ואישתרי אישתרי, וכמו שמותר לצורך או"נ מותר נמי שלא לצורך או"נ. כדברי המלאכת שלמה שמעתי שכן כתבו הטורי אבן (מגילה) והחת"ס (ביצה שם).

הוצאת שופר לצורך אשה ביו"ט

בשו"ת שאגת אריה (סימן קו) מביא דברי הרא"ש (פ"ב דר"ה) שכתב בשם ראב"ה כיון דנשים סומכות רשות ועבדי סמיכה באקפת ידיהו, אף על גב דדמי קצת לעבודה בקדשים, ה"ה בתקיעה שהיא חכמה ואינה מלאכה מותר לתקוע להן, אפילו מי שיצא כבר. ומותר נמי להוציא את השופר לרה"ר כדי לתקוע להן ע"כ. וכ' שלדבריו ה"ה דמותר להוציא את הלולב ביו"ט ראשון של חג לצרכן.

השאג"א רצה לחלק, דע"כ לא שרו להו אלא איסור מדרבנן, וסמיכה באקפת ידיהו אין בו איסור מה"ת אלא מדרבנן, משום דדמי לעבודה בקדשים, ומשום נחת רוח דנשים לר"י ור"ש לא גזור רבנן, אבל להוציא השופר והלולב לרה"ר שלא לצורך אסור מה"ת, ואפי' לצורך מצוה לא שרי אלא משום דמתוך שהותרה הוצאה לצורך הותרה נמי שלא לצורך, וכדתנן בפ"ק דביצה (יב, א) בש"א אין מוציאין לא את הקטן ולא את הלולב ולא את הס"ת לר"ה וב"ה מתירין, ומסיק הגמ' דה"ט דב"ה מתוך שהותרה הוצאה לצורך הותרה נמי שלא לצורך, ודווקא היכא דהוי לצורך קצת הוא דאמרינן מתוך כגון קטן למולו וס"ת לקרות בו ולולב לצאת י"ח אף על גב דאינו לצורך אוכל נפש שרי לב"ה משום מתוך, אבל היכא דהוי

שלא לצורך כלל אסור מה"ת ולוקין עליו. א"כ משום נחת רוח דנשים א"א למישרי איסור דאורייתא כיון דאינם חייבות בשופר ולולב, ולית לן בדידהו מתוך, **דהא אין כאן משום מצוה כל עיקר, והוי ליה הוצאה שלא לצורך לגמרי ואסורה הוצאה זו מה"ת.**

מסיק השאג"א דא"כ הוצאת לולב ושופר לא מיבעיא דאסור לאחרים להוציא לצרכן, אלא אפילו אשה לצורך עצמה כיון דאינה חייבת בהן הוי ליה הוצאה שלא לצורך לגמרי ואסורה מה"ת.

ספק דאורייתא

עוד כתב שלפי הרמב"ם שספק דאורייתא לחומרא אינו אלא מדרבנן, א"כ אסור להוציא שופר או לולב לצורך יציאת ידי חובה של ספק. אבל לפי הרשב"א שספק דאורייתא חומרא מן התורה, אז מותר.

תקיעות דמעומד

עוד כתב שאסור להוציא שופר לרה"ר כדי לתקוע "תקיעות דמעומד", (אותן שתוקעין בתפילת מוסף על סדר הברכות) אם כבר תקע "תקיעות דמיושב", משום דכבר יצא ידי חובתו.

נענועים - פיוטים

עוד כתב שמי שכבר נטל הלולב אלא שלא עשה הנענועים בשעת הלל, אסור לו להוציא הלולב לרה"ר לצורך זה. ועי' בספר נשמת אברהם (ח"א עמ' רצו) בשם הגרש"א זצ"ל שלפי השאג"א, אסור להוציא לרה"ר מחזור בראש השנה כדי לומר הפיוטים, שאין באמירתם משום חיוב.

פוסקים המביאים דברי השאג"א להלכה

כל דברי השאגת אריה הנ"ל מובאים להלכה בשערי תשובה (סי' תקפט), ובשו"ת יוסף אומץ (סי' פב) חולק עליו. ועי' בספר קצה המטה (על ס' מטה אפרים סי' תקפט) שעושה פשרה שהיכא שלא הוי רה"ר דאורייתא כגון במקומות שאין שם ששים רבוא אנשים שעוברים בכל יום, אז יש להקל משום שהאיסור הוצאה אינו אלא מדרבנן אז בוודאי שכדי לקיים מצוה דרבנן מקרי צורך, אבל ברה"ר דאורייתא מחמיר כדברי השאג"א. ויש לעיין בדבריו, שהרי יש חבל ראשונים הסוברים שרחוב שהוא רחוב ט"ז אמות הוי רה"ר דאורייתא. ועי' בשו"ע (או"ח סי' שמה, ז) שמביא שני הדעות וז"ל איזהו רשות הרבים, רחובות ושווקים הרחבים ט"ז אמה ואינם מקורים ואין להם חומה, ואפי' יש להם חומה אם הם מפולשים משער לשער (ואין דלתותיו נעולות בלילה) (טור) הוי רשות הרבים. ויש אומרים שכל שאין ששים רבוא עוברים בו בכל יום אינו רשות הרבים. ועי' בשו"ע בהיה"ל שמביא כל השיטות ומסיק שראוי להחמיר כהשיטות שלא צריך ששים רבוא (ומשו"ה יש כאלו שלא מטלטלים בשום ערוב שיש שם רחוב רחוב ט"ז אמה). א"כ אם חוששין להשאג"א למה לא נחשוש בכל הערים, שבכולם יש רחובות שרחבות ט"ז אמה.

סברת החולקים על השאג"א

אבל המנהג הוא דלא השאג"א, ובאמת עיקר דברי השאג"א לכאורה תמוהים, דלא גרע דבר של מצוה שאינו של חובה, מדבר הרשות שברצונו של אדם לעשותו, שמותר לטלטל בשביל זה משום דמקרי צורך, א"כ ה"ה תקיעת שופר לנשים וכל שאר הדברים שהזכרנו. שוב מצאתי בשו"ת אגרי"מ (או"ח ח"ג סי' צד) שתמה על השאג"א דהא לשיטת התוס' ר"ה (לג, א) בשם ר"ת דנשים מברכות על מ"ע שהז"ג דשופר ולולב וכיוצא משום שיש להם מצוה ממש אף שאין חייבות, ודאי הוא צורך גדול יותר מלשחוק בכדור ברה"ר ולהוציא את התינוק לצורך טיול דמתירין התוס' בביצה (דף יב). והא אף לאנשים המחוייבין אין היתר הוצאה לב"ה משום דחיה את האיסור מלאכה דיו"ט, אלא משום דהוא צורך היום מצד המצוה, וא"כ אף לנשים הוא צורך גדול דכיון שמקיימות מצוה ויש להן קבלת שכר הוא צורך. ומי הוא האומד זה לומר דצורך האדם הוא רק חיוב וקבול שכר כמצוה ועושה ולא צורך מצוה שלא בחיוב וקבול שכר כאינו מצוה ועושה, **הא גם מצוה דאינו מצוה ועושה ושכרו הוא דבר גדול מאד ושכרה הוא נצחית ועדיף מכל חיי העוה"ז.** אלא שכתב הגרמ"פ שמשמע מלשון השאג"א דנשים אין להן שום מצוה אלא נחת רוח בעלמא, אבל כתב שזה טעות, דהא יש לנשים מצוה ממש בלולב ושופר וכל מ"ע אף שהן פטורות דלכן מברכות, ואף להרמב"ם ודעימיה הסוברים שלא מברכות נמי ברור שיש להן מצוה ממש, ורק בסמיכה

שיש בזה איסור עבודה בקדשים לא שייך שיהיה להן מצוה בסמיכתן, דהא קרבנן נתמעט מסמיכה, וממילא אסורות בסמיכה כהקרבנות שלא נאמר בהן סמיכה שאסור לסמוך.

וגם אף אם היה זה רק משום שהוא נחת רוח לנשים, אין שום טעם לאסור ההוצאה ביום טוב לצורכן בשביל הנחת רוח, דמ"ש נחת רוח זה מנחת רוח גשמי של ריח טוב והמשחק בכדור וכדומה שג"כ הוא נחת רוח בעלמא שמותר משום שנחשב שוה לכל נפש מצד שנחת רוח הוא ענין השוה לכל נפש.

קיום מצוה באשה

בעיקר מה שתמה הגרמ"פ על השאג"א שבוודאי יש לנשים קיום מצוה במצות עשה שהזמן גרמא, אין זה כ"כ פשוט. דהנה במשנה (סוכה מב, א) כתוב מקבלת אשה מיד בנה ומיד בעלה ומחזירתו למים בשבת. שואלת הגמרא פשיטא, ומשני מהו דתימא הואיל ואשה לאו בת חיובא היא אימא לא תקבל, קמ"ל. פרש"י כיון דראוי לנטילת אנשים תורת כלי עליו, ומותר בטלטול לכל. וכתב עליו בהגהות אשרי בשם האו"ז שמכאן יש ללמוד דאסור לנשים לברך על כל מצות עשה שהזמן גרמא, דאי יכולין לברך מאי איריא דראוי לאנשים תיפוק ליה דראוי לה לעצמה ליטול ולברך, אבל ר"ת מתיר להן לברך ומפרש כאן בע"א ונראין דברי רש"י.

ולפי"ז י"ל שהשאג"א נקט כדברי רש"י שאין לאשה קיום מצוה כלל. וכדברי רש"י והגהת אשרי כתב המ"ב (סימן תרנ"ד, א) על הא דאיתא בשו"ע מקבלת אשה וכו', וז"ל דאע"ג דאינה חייבת בלולב מ"מ רשאה לטלטלו דגם היא רשאה לברך עליו, ובשערי ציון (ס"ק א) מוסיף שאפילו לדעת המחמירין וסוברין דאינה רשאה לברך מאחר שאינה חייבת, מכל מקום רשאה לטלטלו הואיל ואיכא תורת כלי עליו לגבי אנשים [רש"י]. לפום ריהטא דבריו מרפסין איגרא שהרי רגילין לפרש הדיון האם נשים יכולות לברך, שהוא מצד שבנוסח הברכה אומרים "וצונו" ונשים אינן מצוות, אבל לכו"ע יש לנשים קיום מצוה כמי שאינן מצווה ועושה, א"כ אפילו אם נשים אינן יכולות לברך היה צריך להיות שמותרות לטלטל לולב מצד שגם להם הלולב אינו מוקצה משום שראוי למצוותה. אלא רואים מכאן שהשיטה הסוברת שאינן יכולות לברך הוא משום שאין להן שום קיום מצוה כלל. אבל עי' בברכ"י (ס"ק א') שכתב שרש"י לא כתב כן אלא לפי ר"י שנשים אינן סומכות, אבל לדידן פשוט שיכולות לטלטל הלולב משום דמקיימות מצוה.

וכבר העירו על המ"ב ממה שכתב הוא עצמו (סימן תקפט ס"ק ט) אמה שכתוב המחבר (בסעיף ו') שמי שכבר יצא יכול לתקוע בשביל אשה, וז"ל ר"ל אף שיצא ולא אמרינן דכיון שהוא עצמו אינו צריך עתה לתקוע תו עובר משום שבות כשתוקע בשבילן, דמ"מ קצת מצוה יש להן בתקיעתן כנ"ל. וקשה א"כ למה אין זה מספיק כדי שיוכלו לטלטל הלולב.

[ב]

עישון ביו"ט

מוגמר

פסק השו"ע (או"ח סי' תקיא) שאין עושין מוגמר, דהיינו לפזר מיני בשמים על הגחלים, בין להריח ובין לגמר הבית או הכלים. ומסביר המשנה ברורה (ס"ק כא) משום דהוי דבר שאינו שוה לכל נפש אלא למעונגים, ולא הותר ביום טוב.

שתיית טיטון

המג"א (תקיד, ד) כתב בשם הכנה"ג (סי' תר"ח) שאסור לשתות הטוטין (טבק) משום מכבה. המ"א עצמו אוסר משום דהוי כמו מוגמר שאינו שוה לכל נפש. וכ"כ החיי אדם (כלל צה סעיף יג) שאין עושין מוגמר ביו"ט משום שאינו אלא למפונקים ולבעלי תענוג, ולא התירה התורה אלא דבר השוה לכל נפש, ולכן אסור גם כן לעשן ביום טוב בעשב שקורין "טיטין" (טבק), דאינו שוה לכל נפש. וכן אוסר בספר קרבן נתנאל (פ"ב דמס' ביצה או י').

אבל הפרמ"ג (תקיא, א) כתב דעישון עדיף ממוגמר, דהעישון אינו רק למפונקים, **אלא רוב בני אדם רגילים בו**. וכן התיר בספר ברכ"י (שם ס"ק ד) עי"ש שהביא שהקרבן נתנאל אסר, (משום שאינו שוה בכל נפש), אבל כתב הברכ"י שאין דבריו מוכרחים, כי הטאבאק"ו הוא עונג יו"ט והוא שוה לכל נפש, מה שאין כן מוגמר. ולגזור משום עמי הארץ שיבואו לכבות, אינו מחוור, דאין לנו לגזור גזירות מדעתנו, כמ"ש הרב פר"ח בכמה מקומות. ובפרט עתה דרוב השותים שותים ביו"ט בגלילותנו, אך יש להזהירם שלא יבואו לכבות.

רוב בני אדם מעשנין ?

אבל בשו"ת כת"ס (או"ח סי' סו) העיר עליו דמה שכתב דהוא שוה לכל נפש, עינינו רואות כמה בני אדם שאינם שותים טאבאק, וצ"ל כוונתו שאינו דומה למוגמר שאינו שוה לרוב. עוד העיר מדברי הפנ"י (שבת לט, ב הובא לקמן) שהעלה מתוס' (שם) דרחיצת כל הגוף אינו שוה לכל נפש, הגם שהיו רגילים הרבה ברחיצה עד שאמרו שם ראו שאין הדבר עומד, וכ' רש"י שאין הציבור יכולים לקבל, מ"מ לא מקרי שוה לכל נפש. הרי לן להדיא דדוקא שוה לכל נפש בעינן ולא אזלינן בזה בתר רובא. עוד תמה הכת"ס למה לא יכנסו למנין זה הנשים דאינם שותים טאבאק, ואם שנמנעים מחמת שאינם יכולים לסבול מחמת חולשא, סוף כל סוף לא שוה לכל נפש, ובוודאי אין לדמות זה להא דאיתא בשבת דנשים עם בפני עצמם, ומה דהוא תכשיט לאיש אינו תכשיט לאשה. כהיום שבוודאי אין רוב בני אדם מעשנין, לכאורה היה הפרמ"ג מודה שאסור לעשן.

דרך רפואה

התוס' (שבת לט, ב) מדייקין מהגמ' שאסור להחם חמין ביו"ט לצורך רחיצת כל גופו, ותמה דמ"ש הבערה דרחיצה מהבערה דזיעה דשרי מדאורייתא, ות"י בשם הר"י בשם ריב"א דרחיצה אינה אלא לתענוג ואסורה כמו מוגמר משום דאין שוה לכל נפש, אבל זיעה שוה היא לכל נפש דאינה תענוג אלא לבריאות.

וכתב עליו הפני יהושע דמה שכתבו דאינו תענוג לשון מיותר הוא, דאפילו אם היה תענוג כיון שעושין כן לבריאות שפיר הוי דבר השוה לכל נפש, דאטו משום שיש בו תענוג מיגרע גרע, אלא אפשר דלקושטא דמלתא משמע להו דאינו לתענוג. מוסיף הפנ"י שיש נפ"מ לדינא לענין לעשן הטובא"ק ביום טוב, שרוב העולם נוהגין היתר וכמה חכמים גדולים עושין כן, והייתי רגיל לאסור לפי שיטת התוס' דהכא דרחיצת כל הגוף אסור מדאורייתא משום דמיקרי דבר שאינו שוה לכל נפש, כיון שיש כמה וכמה בני אדם שאין רוחצין, ומש"ה לא דמי לאכילה ושתיה וכיוצא בו, א"כ כ"ש בעישון הטובא"ק אדרבה כמה וכמה בני אדם מתרחקים מהם, וא"כ לא הוי דבר השוה לכל נפש. אבל בתוס' דהכא דמחלקין בין רחיצה לזיעה משום דרחיצה אינו אלא לתענוג וזיעה לבריאת הגוף, **א"כ עישון הטבא"ק נמי הוי לבריאת הגוף לעכל המזון ולתאוות המאכל וכיוצא בזה**, אם כן אף שיש חושבין אותו לתענוג, אפ"ה אין לאסור בשביל כך, דאטו משום שהוא נמי לתענוג מיגרע גרע, ואי משום שיש שאין רגילין בו אפ"ה לא גרע מזיעה דודאי כמה וכמה בני אדם אין רגילין בכך, ואפ"ה שרי מדאורייתא ולא אסרו חכמים אלא משום רחיצה וגזירת הבלנין.

כדברי הפנ"י כתב גם היעב"ץ בספר מור וקציעה (או"ח סי' קיא) שאין לאסור עישון הטאבאק ביו"ט מדין מוגמר שאינו שוה לכל נפש, דשאני מוגמר שהוא לתענוג בעלמא, משא"כ הכא דהוי לבריאות, שהוא מעכל המזון, ועוזר בתנועות הגוף החיוניות, וכמה בנ"א מואסים באכילה אם לא ישתוהו מקודם כפי הרגלם, ויש צער בהעדרו, ואתי לאמנועי משמחת יו"ט. ותו דמאן לימא לן דחשיב אינו שוה לכל נפש, הא ודאי שיפה לכל אדם הבריא משום שמירת הבריאות ורפואה, ורק מי שלא הורגל בו קצה נפשו ממנו, ודמי לחמין לרגליו דשרי אע"ג דלא רגיל ביה וכו'. ומביא שאביו החכם צבי סיפר לו שבימי חרפו היה נוהג בו איסור, וא"ל חסיד גדול ורב מובהק אחד שלא יפה הוא עושה בזה, כי מונע עצמו בחנם משמחת יו"ט, ומאחר שהיה רגיל בו, היה גורם לו צער ביו"ט עי"ז, וכן לא יעשה, ולכן חזר לנהוג בו היתר.

איסור רפואה

בשו"ת כתב סופר (הנ"ל) הביא שהק"נ כתב ד"א שמעכל המזון וגם משלשל, א"כ עושים רפואה ביו"ט דאסור. ותמה עליו החת"ס שהרי תוס' ומרדכי כתבו דזיעה כיון שהיא רפואה ובריאות מותר דשווה לכל

נפש, וקשה הא רפואה גופא אסורה, וע"כ צ"ל או דאינה רפואה ממש רק לבריאות ולחזק, או כיון שגם עושים לתענוג אלא משום עונג לא הוי שוה לכל נפש, רק משום שהוא לבריאות שוה הוא לכל נפש, וכיון שיש בו עונג לאותו שמזיע אין בו איסור משום רפואה ביו"ט שאין ניכר שעושה לרפואה.

סכנה בעישון

כהיום שדבר ברור לאין צל של ספק שעישון מזיק לבריאות ומהווה סכנה ממש לחיים, א"כ פשוט שכל ההיתר של הפנ"י ודעימיה נפל לבירא.

מחיקת אותיות

אע"פ שהפרמ"ג כתב שמותר לעשן, אבל כתב להזהיר לקרוע הנייר לפני שבת משום חשש מלאכה דאורייתא של קורע, (שלא הותר לצורך יו"ט). וגם צריך לזהר לא להשתמש בנייר שיש עליו אותיות, שיש בזה חשש מחיקה מדרבנן.

ויש נוהגים לקשקש עליהם מבעוד יום כדי למנוע מחיקתם ביו"ט עצמו, אבל יש להעיר דאולי לא יעזור שהרי אסור למחוק דיו, אפילו בלי אותיות. ולכאורה לפי הדגול מרבבה (או"ח סי' שמ) שמתיר אכילת עוגה שיש עליו אותיות משום דהוי דבר שאינו מתכוון, ואע"פ דהוי פסיק רישא אבל יש כאן תרי דרבנן, מקלקל וכלאחר יד, וה"נ בעישון סיגריות יש כל הנ"ל.

מחיקה דרך שריפה

עוד יש להתיר על פי דברי האור שמח (שבת כג, ב) שכתב שלא שייך סתירה היכא שמבערו לגמרי, וכתב דהוי כמבעיר ספר "האם נאמר דחייב משום מוחק". ולדוגמא מצינו (פסחים פד, ב) דשורף בעצמות אין בו משום שבירת עצם בפסח, דשורף אינו שובר, כמו כן אינו סותר לענין שבת.

אבל אין דבריו פשוטים בכלל דיעוין שם שמציין לדברי המ"א (סימן תק"א, יג) לגבי ההלכה דמסיקין ביו"ט בכלים, והביא שהיראים דייק מזה דאפילו סתירה גמורה לא שייך בכלים. א"כ לדין דקי"ל דיש סתירה גמורה בכלים (כמ"ש סי' שי"ד), צ"ל שמייירי בכלי רפוי, דאע"ג דמותר לשמוט כלי רפוי מ"מ אסור לשברו לגמרי. והמ"א ממשיך דקושיא מעיקרא ליכא דכמו שהבערה גופה אב מלאכה היא והותרה לצורך, ה"ה סתירה. ולפי האו"ש היה לו לתרץ כפשוטו שאין איסור סתירה אלא היכא שנשאר השברים, אבל היכא שמכלה הדבר אין איסור סתירה.

פסק של הח"ח

הביאור הלכה מביא שלענין עישון נחלקו הדעות, יש מהן שאוסרין (הכנה"ג והמ"א בסימן תקי"ד והקרבן נתנאל בפ"ב דביצה והח"א) משום דהבערה זו אינו שוה בכל נפש כמו מוגמר, וגם דמצוי בו כיבוי כשמדליק ע"י נייר או גחלת ומשליכם כדרכו בחול. והרבה מקילין (דרכי נועם המובא בבה"ט, ושלחן עצי שטים, והברכי יוסף) ועיקר טעם כולם משום דעכשיו שהרבה רגילין בזה נעשה שוה בכל נפש, ורק שצריך לזהר מכיבוי וכמו שכתב בשע"ת, דהיינו שלא להבעיר מנייר ורק משלהבת, וגם מגחלת מותר דהיינו לקחת גחלת בוערת ומיד שהדליק הטיטו"ן ישליכנו בחזרה על האש בענין שלא יהיה כיבוי כלל. וגם בציגארין (סיגריות) שרגילין בחול להסיר הנשרף באצבע או לדוחפו בקיר, יש לזהר בזה ביו"ט דיש בו משום כיבוי. עוד כתב בשע"ת דיש שנהגו להחמיר ביו"ט ראשון ובשני י"ט של ר"ה ולהקל ביו"ט שני וכן נוהגין לעשות ומ"מ הנהגין להקל אף ביו"ט ראשון אין למחות בידן ורק שיזהרו בענין כיבוי. וכ"ז דוקא באותן מקומות ש"העולם" רגילין בזה והוא דבר השוה בכל נפש דאל"ה מדינא אסור.

המציאות של היום

ולפי"ז כהיום שאין "העולם" רגיל בזה, ואדרבה רוב אנשים נגעלים מהעשן של סיגריות, וברוב מקומות ציבוריים כבר אסור לעשן, לכאורה לא היה הח"ח מתיר.

ויש שדייקו בביה"ל שלא הביא כלל הצד להתיר מטעם הפנ"י שיש כאן משום רפואה ובריאות, דכבר בימיו גילו שעישון מזיק, כמבואר בדבריו בספר ליקוטי אמרים (פרק י"ג) שאמרו הרופאים שכל מי

שהוא חלוש אסור לו להרגיל עצמו בעישון, ע"ש שלא לו שאומרים שקשה להם להפסיק, הוא אומר מי התיר להם להתחיל, הרי אסור לחבול בעצמו, משום דכתיב ונשמרתם מאוד לנפשותיכם. ועוד דהלא תבל ומלואה של הקב"ה וכבודו בראו, ונתן לכל אחד בחסדו כח לפי צורכו לתורתו, ואיך ירשה העבד לעשות עצמו כפי רצונו הלא שייך הוא לאדונו, ואם ע"י עישון נגרעו כוחותיו בודאי ייתבע בסוף לדין על זה, שהרי עשה ברצון לבו ולא באונס.

פוסקי זמנינו

אבל לא כל פוסקי זמנינו יצאו לאסור העישון. בשו"ת אג"מ (או"ח ח"ה סימן לד) נשאל על עישון ביו"ט, והשיב לדינא היום הגם שאפשר לטעון שמאחר שיש הרבה שאינם מעשנים מחמת שמחזיקים זה לסכנה, כדהזכרתי בכמה מתשובותי (אג"מ יו"ד ח"ב סי' מ"ט, וח"מ חלק ב' סימן ע"ו), וממילא עישון סיגוריות היום נעשה אינו שווה לכל נפש (כתובות ז, א), מ"מ קשה להכריע כנגד מה שנהגו העולם. בפרט שאפשר שלדינא אין נפקא מינה בטעם הדבר מדוע עניין מסויים אינו נהוג לכל אדם, אם הוא מחמת סכנה או מחמת טעם אחר, וממילא לא נשתנה הדין מן הזמן שכתבו בו הפוסקים, שגם אז לא כולם עישנו. עוד יש לומר שמעשה שמאות מליונים אנשים בעולם עושים נחשב שווה לכל נפש, הגם שיש אנשים רבים שאינם מעשנים, ולפיכך למרות שוודאי שראוי לבעל נפש להחמיר בזה, לדינא קשה לאוסרו.

בשו"ת ציץ אליעזר (חלק יז סימן כא) דן באריכות על כל הנידון ומסיק, שאע"פ שמעיקר הדין גם בחול אסור לעשן, ומבחינה זאת צריכים למחות כלפי המעשנים בדרך כלל בין על חול ובין על יו"ט, והכל מכח נימוק אחד כללי, מפני שזה מסכן את בריאות האדם, ואסור לאדם להזיק לעצמו, אבל כל עוד שמניחים אותם על מנהגם בחול, או שאינם שומעים לנו, וסוברים שנימוקם להיתר עמם, אזי אין ענין למחות בידם במיוחד על יום טוב ולהוציא ולפרסם על זה איסור מיוחד, דאם בחול לא סברי הנהו המעשנים דאסור, אם כן יש להם לפי דעתם תו היתר לעשן גם ביו"ט, דלדידם זה בגדר של או"נ, ואם כן קלקלתם תקנתם.

וגם בשו"ת יביע אומר (ח"ה או"ח סי' לט) אחרי שדן על כל הדיון באריכות סיים "פוק חזי מאי עמא דבר", רבים שתו ורבים ישתו. [אלא שאם מכבדים בסיגוריות ביו"ט למי שלא הורגל כ"כ לעשן, נכון להמנע מלקבל סיגוריה לעשן ביו"ט, כי די להתיר לאלה שמניעת העישון גורמת להם צער, ויש בזה להם מניעת שמחת יו"ט. אבל למי שלא הורגל בזה, שב ואל תעשה עדיף].

וכן דעת הגר"ש וואזנר (קובץ מבית לוי חלק י"ב עמ' מז) שלפי הדעות המובאות בביה"ל שמתירים לעשן ביו"ט, אז גם היום מותר.

אבל ע"י בשו"ת מנחת שלמה (תנינא סימן ס) שדן לאסור, ואפילו למ"ש הרמב"ם (פ"ד מדיעות) שיש מאכלות שהם רעים ביותר עד מאד וראוי לאדם שלא לאוכלן לעולם, כגון הדגים הגדולים המלוחים ... מכל מקום כמו שמותר להוסיף הרבה מלח או פלפל חריף תוך תבשיל שעומד על האש אע"ג שלגבי כל העולם הוא רק קלקול והפסד, מכל מקום מי שרוצה בכך ונהנה מזה שפיר חשיב ממש אוכל נפש אע"ג שאין זה כלל שווה לכל נפש, ה"נ בדגים או פולין ועדשים, אע"ג דמסתמא היתה כן גם דעת הרופאים שבזמנו ואפי"ההשרי. אולם כל זה דוקא באוכלין, משא"כ בעישון דלאו מאכל הוא כלל שפיר צריכים שיהא שווה לכל נפש, וקל וחומר הוא ממליגת עור רך של גדי דכיון שאינו מאכל אלא למפונקים יש סוברים דבעינן דוקא שיהא שווה לכל נפש.

וכן דעת הגריש"א זצ"ל בספר קובץ תשובות (ח"ב סי' לב) ובספר הערות (כתובות ז, א) שבזה"ז אין שום היתר לעשן ביו"ט. וכן נקט הגר"נ קרליץ בספר חוט השני (פ"י אות ב).